

mindenképen a helytartótanács javaslatát támogatja. HAULIK véleményéhez csatlakozott KELCZ, GÉCZY, JAKABFFY, GRÓF NÁDASDY, KUSSEVICH és BÁRÓ SCHÖNSTEIN államtanácsos.

Viszont BARTAL GYÖRGY államtanácsos kisebbségi véleményt szerkesztett. Szerinte a munka irányzata helyeslendő, mert sok olyasmit közöl a megyei követekkel, aminek közhírrététele a kormány szempontjából előnyös. Tartalma miatt tehát nem kellene eldobni. BARTAL véleményét támogatta GRÓF TELEKI és EÖTVÖS alkancellár s az utóbbi azt is megjegyezte, hogy a külföldi nyomdákra vonatkozó előírás Magyarországon még csak kevésé ismert. BÁRÓ MALONYAI, az első kancellár, szintén őt támogatta, viszont GRÓF REVICZKY kancellár a többséghez állt, mivel szerinte a kormány legfontosabb gondjai közé tartozik, hogy mindent elnyomjon, ami a vallási ügyekben felkelhetné a szenvedélyeket.

Miután a magyar kancellárián a vélemények így megoszlottak, az ügy a bécsi államtanács elé került. Itteni tárgyalása során az osztrák STIFT államtanácsos úgy vélekedett, hogyha belföldi szerző külföldön nyomtatja művét, úgy ahhoz előzőleg a hazai cenzor approbációját kell megszerezni. GRÓF MAJLÁTH pedig azt fejtegette, hogy tartalmát illetőleg kevés változással nyomdába lehetne adni a művet; mivel azonban egy idő óta a magyar íróknál egyre gyakoribbá válik, hogy a cenzúra kijátszása végett külföldön nyomtatják műveiket, a könyvet már csak példaadás végett sem szabad átengedni. Ilyen értelemben döntött a legfelsőbb elhatározás is, amely a könyv elkobzását rendelte el.²

A hivatalos vizsgálat alapján nyilvánvaló, hogy a könyv, a címlap hamis adataival szemben, nem Magyarországon készült. Feltehetőleg WIGANDÉK lipcsei műhelyéből való, ahonnan sok magyar mű került ki. A szerző, akinek az életéről SZINNYEI is csak vajmi keveset tud mondani, a politikában alig játszott szerepet. Mindössze arról van tudomásunk, hogy az 1842-es nyitrai megyegyűlésen, mint az ellenzék egyik tagja szerepelt.

KÓSA JÁNOS.

Szempontok irodalmi levelek meghatározásához.¹ Az Országos Széchényi Könyvtár ERNST LAJOS műgyűjteményének árverezése alkalmából mintegy 6—800 drb. levelet is megvásárolt, amelyek a Kézirattárban kerülnek feldolgozásra. Ezek egy részének feldolgozá-

² St. B. 1834 : 225 a bécsi Házi, udvari és állami levéltárban.

¹ E helyen köszönetet mondok BARTONIEK EMMA főkönyvtárnoknak, a kézirattár vezetőjének és JOÓ TIBOR kollégámnak az értékes hozzászólásokért, illetőleg útbaigazításokért.

sával kapcsolatban fölmerült problémák gyakorlati eredményeit szeretnők itt, megfelelő példákkal együtt összefoglalni.

A levél akkor születik, amikor írják és ha az, akinek szól, el is olvasta, tartalmát tudomásul vette, tulajdonképpen be is fejezte rendeltetését. Az emberiség levelezésének egy csekély, — nem mindig a legértékesebb — része azonban megőrződik és tovább folytatja életét, különösen abban az esetben, ha valamilyen úton-módon állandó őrzőhelyre: kéziratárba kerül. Az eredetileg magánszemélyeknek szóló közlemények itt köztulajdonná lesznek, s eredeti rendeltetésüktől eltérőleg már nem a címzett, hanem a legkülönbözőbb tárgyú és irányú kutatás számára tartogatják mondanivalójukat.

Az Országos Széchényi Könyvtár „irodalmi levelestár” gyűjtőnévvel jelöli a kéziratárban őrzött leveleket, bár szűkebb értelemben nem tekinthető minden levél „irodalminak”. E fogalom ugyanis magában foglalja azt a követelményt, hogy a levél tartalmi vagy formai szempontból irodalmi, az irodalom értékelése szempontjából számottevő legyen. Minthogy azonban a megőrzés és a kutatás szempontjából minden olyan levél értékes, amelynek forrásértéke van, a továbbiakban az irodalmi levél elnevezést ebben a tágabb értelemben vesszük.

Az irodalmi levelek sokszor hosszú és bonyodalmas úton kerülnek a kéziratárba, s így nem csoda, ha időközben a reájuk vonatkozó adatok hiányosakká, vagy tévesekké lesznek. Természetesen mind a két esetben csökken a levél kézirati és forrásértéke. Ezért rendkívül fontos, hogy az irodalmi levél adatait a kéziratári feldolgozás alkalmából minél pontosabban meghatározzák. Azok az adatok, amelyek az irodalmi levelet „meghatározzák”, a levél eredeti rendeltetésének adatai: 1. a levélíró személye, 2. a címzett személye, és 3. a levél keletkezésének időpontja és helye.

Ha e három adat közül bármelyik, vagy esetleg mind a három ismeretlenné vált, vagy ha az ismertnek feltüntetett adatok legcsekélyebb mértékben téveseknek látszanak, akkor a helyes meghatározás céljából csakis magából a levélből indulhatunk ki, mégpedig annak tartalmi és formai adottságait kell tüzetesen szemügyre vennünk. (Az Ernst-anyagnál, annak nagy tömegére való tekintettel, nem volt alkalom az előzetes ellenőrzésre, ami egyébként kívánatos. Úgyszintén nincs mindig mód az ajándékozott anyag előzetes ellenőrzésére sem.)

Arra a kérdésre kívánunk tehát feleletet adni, hogyha a levelet meghatározó három adat közül egyiket sem ismerjük, gyakorlatilag mennyiben állapíthatjuk meg azt vagy azokat a levél formai és tartalmi adottságaiból?

1. *Formai szempont:*

a) Ha a levélíró személyét névszerint ismerjük is a provenienciából (ERNST-katalógus), lehetőség szerint azonosítanunk kell az írást magát a rendelkezésre álló kézirati anyag alapján, mert az adat lehet téves, a levél lehet másolat, sőt hamisítvány is. Természetesen az összehasonlítás nem áll módunkban minden esetben és az is megtörténhetik, hogy az összehasonlítás alkalmával a régebbi kéziratári anyag adatai bizonyulnak téveseknek.

Ha a levélíró személye ismeretlen, akkor aránylag ritkán indulhatunk ki az írás azonosításából, mert ehhez a feldolgozó hosszú gyakorlata és jó vizuális memóriája sem mindig elég. Ilyenkor nagyobb szerephez juthat a stílus, amit a külső formai szemponttal szemben belső formának tekinthetünk.

Sokkal nagyobb eredménnyel kecsegtet ismeretlen levélíró esetében, ha a levél tartalmából indulunk ki.

2. *Tartalmi szempont:*

A levél tartalmi adatai közé számítjuk az esetleg ismert címzett személyét és a dátumot is. A levél tárgyi, érdelemes tartalma a legtágabb lehetőségeket nyújtja a meghatározás számára.

A dátum nélküli levelek korának meghatározásánál a levél tartalmán (és a levélíró személyén) kívül a levél külső formája, papíryanaga, stb. döntő jelentőségű lehet.

Kellő kritika alkalmazása mellett legtöbb esetben a proveniencia adatai is segítségre lehetnek.

*

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy a felsorolt szempontokon kívül nem közömbös a meghatározásnál magának a feldolgozónak a személye sem, annak egyéni képességei, érdeklődése, fantáziája, kombináló képessége, gyakorlata és nem utolsó sorban az anyag iránti szeretete, ami képessé teszi arra, hogy minden esetben az anyag sajátos természetéhez alkalmazkodjék. Viszont az egyénileg leghivatottabb feldolgozó munkáját sem kísérheti siker, ha nem állnak rendelkezésére megfelelő segédeszközök, így elsősorban maga a kéziratári anyag és minden olyan nyomtatvány, hírlap v. folyóirat és segítségül kérhető könyvanyag, amely az anyaggal bármiféle vonatkozásban van és elősegítheti a meghatározás munkáját. Ebből a szempontból rendkívül előnyös helyzetben van az Országos Széchényi Könyvtár tisztviselője, akinek az ország legnagyobb és legteljesebb könyvtára áll rendelkezésére.

E gyakorlatból elvont elméleti megjegyzések után felsorolunk néhány példát, ahol az említett elvek alapján sikerült egyik vagy másik adat meghatározása. A gyakorlatban rendszerint több szempont érvényesül egyszerre, rendszerint tartalmi és formai szempont figyelembevétele együttesen hozza meg a kívánt eredményt.

1. BALOG ZOLTÁN levele Izsó Miklóshoz.

A boríték nélküli levél az írónak és a címzettnek csupán keresztnevét tartalmazza, a keltezés: Pest, 1889. jan. 11. Megszólítás: „Édes Miklósom“, aláírás: „Szerető rokonod Zoltán“. A sűrűn írott egy quart oldal olyan valakinek szól, aki Lendvay Márton szobrát készítette a levél írásának idején. Ha megpróbáljuk felkutatni, hogy ki lehetett ez a szobrász, az illetékes lexikonok nem nyújtanak kellő felvilágosítást. Abból kell kiindulnunk, hogy a múlt század végén élő Miklós nevű szobrászművész Izsó Miklós volt, aki több színész szobrát elkészítette. Saját kéziratári anyagunkból meg lehetett állapítani, hogy Izsó Miklóshoz egy bizonyos Balogh Zoltán intézett leveleket. Az összehasonlítás során a két írás azonosnak bizonyult és így a meghatározás teljes lett.

2. KAZINCZY FERENC FÁY ANDRÁSHOZ.

A Kazinczy-levelek egészen külön elbírálás alá esnek, mert ezeknek XXI kötetes kritikai kiadása áll rendelkezésre. Jelen levelünk egy quart lap, aláírás és megszólítás nincsen, az írás és a stílus Kazinczyné. A levél hátlapján későbbi idegen írással „1819, jan. 25“, a levélíró kezétől származó írással „Jan. 25.“ dátum áll. A levél, tartalma szerint, nyilván csak egy hosszabb levél részlete. Benne Kazinczy megköszön egy neki dedikált könyvet és azt a kifogását említi, hogy az illető könyvben a Ráday név h-val van írva. A Kazinczy-levelezés megfelelő kötetéből mindezeket összevetve könnyen megállapítható, hogy e töredék egy Fáy Andrásához intézett levél folytatása (ez a rész azonban ott már nem szerepel), Fáy András „Friss bokréta“ c. kötetében pedig a Kazinczy által említett sajtóhiba is föltalálható.

Hasonló módon még több, az ERNST-katalógusban ismeretlenként szereplő K. levél címzettjét sikerült kétségen felül megállapítani.

3. HORVÁTH MIHÁLY JÁSZAY PÁLHOZ.

E levél írója ismert volt, csupán a címzett ismeretlen. Megszólítása „Kedves barátom“, keltezése Pegli, 1860, aug. 13. Érdeemes tartalma a következő: „Kérésem röviden abból áll, szíveskedjél nekem elküldeni azon okmányokat, melyeket, midőn 1845-ben az új helyi levéltárt veled együtt . . . kutattam, lemásolásul kijelöltem.“ — Fraknoi H. M. életrajzából megtudjuk, hogy 1845-ben Horváth együtt dolgozott két paptársával a bécsúj helyi levéltárban. Ezek közül

az egyik egy év múlva meghalt, a másik Jászay Pál; a címzett ezek szerint csak ő lehet.

4. TOMPA MIHÁLY BÖSZÖRMÉNYI KÁROLYHOZ.

A levél keltezetlen, de tartalmából megállapítható, hogy Eperjesen írta Tompa, még pedig Petőfi látogatása után. Petőfi 1845. május 3-án utazott el Eperjesről, június 26-án pedig Tompa is végleg eltávozott onnan. Azonkívül Tompa levelében hivatkozik egy közleményre, amelyről megállapítható, hogy az Életképek május 24-i számában jelent meg. Ezek szerint a levél dátuma: Eperjes 1845. május 24. és június 26. közötti.

CS. GÁRDONYI KLÁRA.

Fotokópia és mikrofilm. Könyvtári és levéltári reprodukciós célokra régóta használják jó eredménnyel a fotokópiát. Újabban azonban annyit hallani az ugyanilyen célokra használatos mikrofilmről és annak a külföldön való máris nagy elterjedtségéről és kedveltségéről, hogy talán nem lesz érdektelen megvizsgálunk, miben áll ennek a mikrofilmnek a lényege és mik az előnyei és hátrányai a fotokópiával szemben.

A fotokópia — amint ismeretes — nem más, mint papírra fényképezett negatív; a felvétel fordítótükör, vagy prizma alkalmazásával történik, így tehát a kapott negatív jobb- és baloldala felcserélődik, az írás rendesen olvasható helyzetben kerül a papírra és mint minden negatívon, fekete alapon fehér színben tűnik elő. Szükség esetén erről a negatívról újabb felvételt készíthetünk, amelynek eredményeül — kettős munka és költség árán — pozitív kép áll elő. Újabban ismeretes ugyan olyan negatívpapír is, amelyen az előhívott negatív felvétel színei megfordíthatók, tehát a fekete alap fehérré, viszont a fehér írás feketévé változtatható, de ennek a papírnak az ára is jóval magasabb, továbbá a kezelése is annyival több munkát és több, drágább vegyszert igényel, hogy gyakorlatilag szinte semmi előnye sincsen a kétszeri felvétellel szemben. A fotokópia-készülékekkel előállítható felvételek mérete általában 18 × 24 cm-től 21 × 30, illetve 22 × 33 cm-ig változik az egyes gyártmányok szerint; önköltségi áruk darabonként mintegy 40—80 fillérig terjed.

A mikrofilm — nyugodtan nevezhetjük magyarul kisfilmnek is — a fényképezési technika újabb vívmánya. Alkalmazása ugyanis csak azóta lehetséges, amióta ismeretesek olyan gyártási és előhívási eljárások, amelyek révén a film fényérzékeny rétegének szemcsézete olyan finomra készíthető és finomságában a kezelés során meg is tartható, hogy erős nagyításban, közelebről nézve sem hat zavaróan. A mai kisfilmes készülékek többnyire a normálméretű (35 mm széles), perforált mozifilmre készítik 24 × 36 mm, esetleg 18 × 24 mm méretű